

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Вісник

Інституту розвитку дитини

Випуск 5

2009

**Філософія
Педагогіка
Психологія**

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВІСНИК ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Збірник наукових праць

Серія:

Філософія
Педагогіка
Психологія

ВИПУСК 5

Київ
2009

ББК 95
УДК 06
В 53

Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 5. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 198с.

Редакційна колегія:

Андрущенко В.П. – член-кореспондент НАН України, академік АПН України, доктор філософських наук, професор (голова)
Андрущенко Т.І. – доктор філософських наук, професор
Бех В.П. – доктор філософських наук, професор
Бондар В.І. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Борисова З.Н. – доктор педагогічних наук, професор
Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор
Вашкевич В.М. – доктор філософських наук, професор
Вільчковський Е.С. – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Вовк Л.П. – доктор педагогічних наук, професор
Волинка Г.І. – доктор філософських наук, професор
Гузій Н.В. – доктор педагогічних наук, професор
Загарницька І.І. – кандидат філософських наук, доцент (заступник голови)
Закович М.М. – доктор філософських наук, професор
Кононко О.Л. – доктор психологічних наук, професор
Кузьменко В.У. – доктор психологічних наук, професор
Пироженко Т.О. – доктор психологічних наук, професор
Пов'якель Н.І. – доктор психологічних наук, професор
Предборська І.М. – доктор філософських наук, професор
Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор
Розова Т.В. – доктор філософських наук, професор
Синьов В.М. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Фомичова Л.І. – доктор психологічних наук, професор
Ярошенко О.Г. – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор

Редакція:

Беленька Г.В. – кандидат педагогічних наук
Левінець Н.В. – кандидат педагогічних наук,
Родінова Н.Л. – кандидат історичних наук.

Адреса редакції:

04141, Київ, вул. Автозаводська, 47,
тел/факс 8 044 463 92 10;
E-mail: visnuk_ird@ukr.net

Рекомендовано до друку Вченою Радою Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (протокол № 2 від 25 вересня 2009 р.)

Реєстраційне свідоцтво № 14704-3675Р, серія КВ

© НПУ ім. М.П. Драгоманова
© Інститут розвитку дитини

ЗМІСТ

Філософія

Андрущенко В. Інноваційна стратегія розвитку освіти як підґрунтя „українського прориву”	6
Загарницька І. Забезпечення прав дитини: міжнародні стандарти та українські реалії.....	15
Заклона Ж. Нова цінність освіти в епоху глобалізації та глокалізації.....	25
Корсак К. Альтруїзм і ХХІ століття.....	29
Степанова Т. Аксіологічний підхід до розкриття феномена „освіта”	35

Педагогіка

Беленька Г. Підготовка студентів магістратури до самостійної наукової діяльності в умовах навчання у ВНЗ.....	42
Борова В. Реалізація методичних ідей вчених-логопедів у коригуванні звукової культури мовлення дітей.....	49
Биковська О. Розвиток позашкільної освіти в Україні: теоретико-методичні аспекти.....	57
Голота Н. Деякі аспекти попередження важковихованості в дошкільному дитинстві.....	61
Голуб Н. Виховання дітей дошкільного віку засобами мови.....	66
Гришко О., Чернова О. Особливості підготовки майбутніх вихователів до формування основ логіко-математичного мислення дошкільників у контексті сучасних вимог.....	74
Добрицкая И., Митрош О. Оптимизация образовательного процесса в педагогическом вузе в условиях организации кредитной системы оценки знаний.....	81

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTI В ДОШКІЛЬНОМУ ДИТИНСТВІ

Наталія Голота
Київ

В статті висвітлюються фактори, що зумовлюють виникнення важковиховуваності і розглядаються шляхи її попередження у дошкільному дитинстві.

Ключові слова: важковиховуваність, соціальний розвиток дитини, правила поведінки, виховний вплив.

Чи не в кожній групі дітей – у дошкільному навчальному закладі чи шкільному класі – обов'язково знайдеться одна дитина, яку вихователі і вчителі характеризують як «важковиховувану». Традиційно терміни «важковиховуваність», «важковиховувана дитина» пов'язуються зі шкільним віком. Однак дитина не може враз стати «важковиховуваною». Причини такого прикрого явища як важковиховуваність зароджуються і виявляються ще в ранньому дитинстві, інколи навіть непомітно для оточуючих.

Термін «важковиховуваність» означає несприйняття та опір особистості виховним впливам (таких дітей часто називають неслухняними, впертими, вередливими, погано вихованими). Однак невихованість і важковиховуваність не одне й те ж: якщо невихованість призводить до несприйняття педагогічних впливів, то важковиховуваність зароджується як протидія виховному процесу. Серед причин важковиховуваності дітей і підлітків педагоги і психологи виокремлюють такі: кризові періоди розвитку; характерологічні особливості особистості (впертість, безвідповідальність, неслухняність та ін.), педагогічна занедбаність, стан здоров'я, стійкий психологічний дискомфорт, як наслідок систематичних проблем у навчанні і пов'язаних з цим неприємностей у школі і вдома, конфліктності і агресивності, що розвиваються на цій основі. Стосовно дітей саме дошкільного віку важковиховуваність визначають як наслідок недостатнього засвоєння дитиною позитивного соціального досвіду, що зумовлює відставання особистості у позитивному розвитку. Звідси виникнення неправильних установок в поведінці, неадекватних потреб і т. п. і як тривожний результат – важкі діти, школярі, дорослі зі стійкими проявами негативних рис і відхиленнями у поведінці.

З раннього віку дитина входить у соціальне середовище, і цей процес охоплює засвоєння рідної мови, норм поведінки, моральних цінностей. Перебування дитини в людському оточенні сприяє становленню її соціального досвіду, у дошкільника формуються певна соціальна поведінка, здатність бути адекватним, розвиваються соціальні потреби. Відбувається поступове перетворення людського індивіду в особистість, що постійно розвивається. Соціальний досвід, який дитина набуває у спілкуванні, залежить від різноманітності соціальних взаємин з найближчим оточенням. Якість такого досвіду насамперед залежить від того, на чому ґрунтується взаємодія з іншими – на знаннях норм моралі, рівнях сформованості почуття поваги і захищеності чи залежності й страху. Найближче оточення дитини – перший та другий рівень наближеності – в силу емоційної насиченості контактів з дитиною не тільки впливають на її розвиток, але й самі змінюються під дією цих взаємин. Для успішності соціального розвитку дитини необхідно, щоб її спілкування з найближчим дорослим оточенням було діалогічним і вільним від директивності. Показниками сформованості соціального досвіду дитини є взаємодія з дорослими, вміння поводити себе у відповідності з правилами поведінки, успішно діяти під керівництвом дорослого або разом з ним, користуватися допомогою дорослого, дякувати за неї; вияв дитиною симпатій до подібних собі, співчуття і допомога

іншим і т. д. Однак, соціальний досвід дитини формується, в першу чергу, під впливом дорослого та на його прикладі. Розвивальне середовище без активної позиції дорослого, спрямованої на трансляцію культурних форм взаємин у людському суспільстві, не є носієм соціального досвіду. Засвоєння особистістю загальнолюдського досвіду, накопиченого попередніми поколіннями, відбувається тільки у спільній діяльності та у спілкуванні з іншими. Саме так дитина оволодіває мовою, новими знаннями та вміннями, у неї формуються власні переконання, духовні цінності та потреби. Характер взаємин дитини з дорослими має величезне значення у формуванні її особистості. Фундаментом розвитку здорової психіки дитини є відчуття себе істотою, яку люблять, а також відчуття захищеності, незаперечного та повного прийняття значущими людьми, якими спочатку є батьки, а потім вихователі та вчителі.

Окрім любові дитина отримує певні реакції дорослих на свою позитивну чи негативну поведінку. Так, коли дії дитини відповідають очікуванням батьків, її хвалять, заохочують. Однак, коли поведінка дитини суперечить уявленням батьків про «пристойне поводження», її діям дається негативна оцінка. На жаль, у більшості випадків така оцінка поширюється на характеристику самої дитини і на ставлення до неї загалом («Ти негідник!», «Погана дитина!», і найгірше «Я тебе не люблю!») часто нівелюючи те позитивне і цінне, що вже було досягнуто і сформовано вдалими виховними заходами (правомірне використання заохочення і покарання, справедливе ставлення до різних вчинків дитини тощо).

Психологи зауважують, що подібна схема засвоєння позитивного соціального досвіду не враховує ні індивідуальних властивостей конкретної дитини, ні характеру її взаємин з дорослими, ні соціальної ситуації розвитку вихованця в цілому. Негативна оцінка вчинків дитини батьками, вихователями в дошкільному навчальному закладі, а згодом і вчителями у школі аж ніяк не сприяє задоволенню потреби дитини в любові, прийнятті та позитивній оцінці оточуючих, в самоповазі, не формує позитивну самооцінку і прагнення до відвертих стосунків з дорослими та однолітками [2]. Відтак більшість відхилень у соціальному розвитку дитини – результат неправильної поведінки дорослих. Вони просто не розуміють, що їх поведінка створює в житті дитини ситуації, які вона не може подолати, так як атмосфера емоційного дискомфорту і напруження виснажує дитячу психіку, провокує розвиток психосоматичних захворювань і призводить до виникнення асоціальної поведінки.

Повсякденне життя постійно зіштовхує дитину з різними ситуаціями, одні з яких вона вирішує відповідно до засвоєних норм поведінки, інші ж провокують її на порушення правил і неправду. Ці ситуації називають «проблемними» чи «ситуаціями вибору». В процесі розв'язання цих ситуацій дитина вагається між прагненням вчинити згідно правил поведінки або задовольнити свої бажання, навіть якщо вони цим правилам суперечать, і вирішує їх, нарешті, таким чином:

- чинить відповідно до засвоєних норм поведінки, навіть якщо це суперечить її бажанням;
- задовольняє свої потреби і порушує правило, не приховуючи цього;
- задовольняє свої потреби, порушуючи правила поведінки, і приховуючи реальний стан справ від оточуючих, щоб уникнути осуду.

У дошкільному віці дуже часто самоствердження дитини набуває форм, що призводять до порушення дисципліни. У неоднозначних ситуаціях (ситуаціях «подвійної мотивації») відбувається зіткнення безпосередніх імпульсивних бажань дітей і вимог дорослого. У таких випадках дитина отримує негативну оцінку своєї поведінки.

Однак, систематична негативна оцінка поведінки дитини дошкільного віку є для неї надзвичайно важкою психотравмуючою ситуацією, яку малюк переживає як таку, з якої вийти просто неможливо. Не знайшовши самостійно можливості

розв'язати психотравмуючу ситуацію, дитина прагне якнайшвидше позбутися нестерпних емоційних переживань, спричинених негативними оцінками дорослого. Дитина «протестує», використовуючи неконструктивні форми реагування і поведінки, які у психології мають назву психологічного захисту: кривляється, дражниться, виявляє мовну та фізичну агресивність стосовно дорослих та інших дітей. У подальшому це може спричинити невпинне накопичення конфліктності, агресивності, спотворення характеру, що може поглибити соціальну дезадаптацію дитини, спричинити її важковиховуваність, викривлення моральних та життєвих орієнтирів.

Науковці виділяють ряд чинників, що зумовлюють важковиховуваність, відмічаючи такі:

1. Неблагополуччя у сім'ї: неповна сім'я; конфлікти у сім'ї; асоціальний спосіб життя батьків; безвідповідальність батьків у вихованні дітей; відсутність сімейного захисту, любові до дітей, справжнього батьківського авторитету; прояви насильства, жорстокості. У дітей у таких сім'ях формується стійкий комплекс суспільно-негативних аномальних, аморальних, примітивних потреб, система відверто антисуспільних поглядів, деформація ставлень, оцінок. У них відсутні чіткі уявлення про дружбу, сміливість, почуття сорому, відповідальність, не сформований інтерес до книги, до художнього слова, творчих видів діяльності, немає усталених інтересів. У частини дітей через довготривале незадоволення яких-небудь суттєвих потреб розвиваються адекватні форми поведінки. Довготривале збереження афективних переживань і афективних форм поведінки призводять до формування відповідного ставлення дітей до інших людей, себе, діяльності.

2. Низький рівень педагогічної культури батьків у благополучній сім'ї: прагнення задовольнити всі, навіть непомірні бажання дитини; створення умов для вседозволеності; відсутність контролю за діями і поведінкою дитини. У таких сім'ях дитина з раннього віку звикає до того, що дорослі задовольняють всі її бажання, вимоги, примхи. Така позиція батьків часто призводить до неправильного розвитку особистості. Дитина звикає до особливої уваги, починає ігнорувати інших, а особливо близьких навіть гнобити. Згодом такі діти можуть відрізнитися загостреним індивідуалізмом, нелагідністю, прагненням до привілейованого положення. Егоїстичні прагнення до одержання задоволень або невміння протистояти ситуації сприяють антисуспільним вчинкам, призводять до нагромадження аморального досвіду поведінки.

3. Відставання дитини у навчанні, переживання нею «ситуації неуспішності», що породжує негативізм, опір, намагання уникнути занять, цікавих колективних справ, почуття власної неповноцінності порівняно з іншими дітьми. Досить часто невпевненість дитини у своїх силах посилюється надмірною вимогливістю батьків, які прагнуть до того, щоб їх діти були кращими у навчанні. При цьому не завжди враховуються можливості дитини, і постійне нервове напруження, в якому вона живе через постійних страх бути «невідповідною», дезорганізує все її життя.

4. Негативний характер взаємодії педагога і вихованця.

5. Певні відхилення у розвитку особистості чи психіки дитини.

У процесі подолання важковиховуваності дітей дошкільного віку виділяють наступні етапи:

1. Діагностичний. На цьому етапі вивчають, аналізують позитивні і негативні риси особистості дитини, визначають умови, що зумовили їх виникнення, шляхи і засоби нейтралізації негативних тенденцій та актуалізації позитивного в поведінці дитини.

2. Планування і визначення змісту роботи.

3. Цілеспрямованої педагогічної діяльності. Цей етап передбачає «реалізацію планів щодо виховання» конкретної особистості. Він характеризується залученням всіх, хто може позитивно вплинути на дитину (батьків, родичів, друзів, вихователів і

т. п.). Координує роботу, як правило, психолог, відстежуючи зміни у поведінці вихованця і розробляючи подальші виховні заходи.

Для подолання важковиховуваності та попередження соціальної дезадаптації доцільно використовувати такі засоби педагогічного впливу:

- створення для дитини «ситуації успіху». Для цього слід знайти таку сферу діяльності, в якій дитина може себе виявити. Головне, щоб вона отримувала задоволення, відчувала себе успішною і потрібною. Позитивний досвід переконає дитину в тому, що вона «придатна», що вона не гірша за інших, і ця думка допоможе їй подолати невпевненість у собі. Вихователю і батькам слід допомагати дитині розуміти й цінувати свої заслуги і успіх, хвалити її навіть за незначні досягнення, постійно підкреслювати, що дитина здатна і може зробити значно більше і краще, ніж уже здобула;

- організація дитячого колективу, який би забезпечував позитивний вплив на вихованця. Якщо дитину прийняли до ігор, спільної діяльності однолітки, які раніше її відштовхували, то дуже швидко у неї змінюється соціальні якості – вже стає менш агресивною, більш уважною і відкритою для спілкування. Її світогляд збагатився новими уявленнями про людські стосунки і про себе: «Я теж гарний», «Я подобаюся іншим дітям», «З ними приємно разом гратися» і т. п. Культурні навички дитини через деякий час також збагачуються новими прийомами взаємодії з предметами оточуючого середовища, оскільки вона може спостерігати і наслідувати ці прийоми у партнерів по грі. Вихователю варто організовувати заняття у групі дошкільного навчального закладу так, щоб дитина могла якнайповніше виявити свої здібності, а інші діти змогли оцінити її позитивні риси і «потягнутися» до неї. Своїм особистим доброзичливим ставленням вихователь, а вдома – батьки, інші члени сім'ї, сприятимуть визнанню дитини одноліткам.

- опора на позитивні якості вихованця і на його позитивний соціальний досвід. Вихователю і батькам необхідно допомогти дитині побачити негативні, непривабливі риси свого характеру чи поведінки і накопичувати натомість позитивний досвід переживань, дій, вчинків. Доцільно якомога частіше звертатися до дитини за порадою, визнавати її право на власну точку зору; надавати їй більше самостійності та відповідальності, які в майбутньому стануть запорукою розвитку ініціативності, почуття обов'язку, власного сумління особистості.

Кожній дитині необхідно допомогти подолати кризові ситуації, знайти своє місце в колективі однолітків, і кожній потрібно допомога індивідуально. Головне ж, що потрібно всім дітям, – це увага, зацікавленість у кожному з них. Сприяти розвитку індивідуальних особливостей, тактовно, поступово змінюючи те, що заважає дитині знайти своє місце в житті і своїй сфері інтересів. За умови попередження або подолання описаних факторів можна уникнути деяких симптомів важковиховуваності, яка зароджується у дошкільному віці, виявляється у молодшому дошкільному віці у негативній поведінці, і, нарешті, стверджується у підлітковому віці і здатна нівелювати позитивні риси особистості і тому навіть зруйнувати життя людини.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Гурлева Т. Попередження «важковиховуваності» в дошкільному віці / Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / Під ред. Н. Содий. – К.: Контекст, 2000. – С. 229-231.
3. Максимова Н.Ю. Виховна робота з соціально дезадаптованими школярами: Методичні рекомендації. – К.: ІЗМК, 1997. – 136 с.

В статье рассматриваются факторы, которые обуславливают возникновение трудновоспитуемости и пути ее преодоления в дошкольном детстве.

Ключевые слова: трудновоспитуемость, социальное развитие ребенка, правила поведения, воспитательные воздействия.

In article factors which cause occurrence of difficult education and a way of its overcoming at preschool age are considered.

Keywords: social development of the child, corrected behaviour, educational influence.